

У РАДІ БОТАНІЧНИХ САДІВ УКРАЇНИ

Інтродукція рослин — постійний процес залучення у культуру нових видів рослин — як галузь ботаніки відіграє велику роль в експериментальному вивченні, збереженні і збагаченні різноманіття. Більшість рослин, які утворюють нині аграрний потенціал, є інтродуцентами. Інтродукція сприяє збереженню різноманіття видів, які за тих чи інших причин ми ризикуємо втратити в природі.

Важко переоцінити роль ботанічних садів в інтродукції великої кількості видів рослин, які згодом знайшли використання у різних галузях народного господарства.

У колекціях ботанічних садів, дендропарків, дендраріїв зібрано велику кількість видів рослин — цінний генофонд вихідного матеріалу для селекції, гібридизації, розмноження з метою збагачення асортименту декоративних, плодових, пряноароматичних, кормових рослин.

Колекції живих рослин у ботанічних садах є базою для виконання науково-дослідних робіт і джерелом насінневого та посадкового матеріалу для репродукції і впровадження цінних видів у народне господарство. Саме тому проблема "Інтродукція та акліматизація рослин" є однією з основних біологічних

проблем і головною тематичною спрямованістю ботанічних садів України.

Створення і діяльність ботанічних садів України має давню і славу історію. Найстаріший ботанічний сад в Україні — ботанічний сад Харківського університету, створений у 1804 р. видатним вченим-ботаніком, засновником цього закладу В.Н. Каразіним. У 1806 р. у волинському місті Кременці професор В. Бессер створює ботанічний сад при місцевому ліцеї. Багато інтродуцентів потрапило в Україну саме звідси.

У 1812 р. Х. Стевен засновує славетний Нікітський ботанічний сад, де було введено в культуру багато видів декоративних і плодових рослин, з ним пов'язані імена видатних біологів — М.І. Рубцова, А. Ріхтера та багатьох інших дослідників-ботаніків нашого часу.

У ХІХ ст. з'являються університетські ботанічні сади у Львові (1823 р.), Києві (1839 р.), Одесі (1867 р.) і Чернівцях (1877 р.). До 1917 р. в Україні було 7 ботанічних садів, які переважно створювалися при університетах як навчальна і наукова база, а також з естетичною метою. В період з 1930 по 1981 рік були засновані Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка, Донецький та Криворізький ботанічні сади, ботанічні сади Дніпропетровського та Ужгородського університетів, Полтавського, Херсонсь-

кого, Черкаського, Ніжинського, Криворізького педінститутів, а також ботсади у Вінниці, Кам'янці-Подільському, Житомирі.

Рада Міністрів Української РСР постановою № 311 від 22 липня 1983 р. "Про класифікацію і мережу територій та об'єктів природно-заповідного фонду Української РСР" затвердила класифікацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду Української РСР, перелік державних ботанічних садів, дендрологічних і зоологічних парків УРСР згідно з пропозиціями Державного комітету УРСР з охорони природи та Академії наук УРСР і порядок затвердження положення про кожний об'єкт природно-заповідного фонду Української РСР.

На виконання цієї постанови Президія Академії наук УРСР зобов'язала секцію "Охорона та раціональне використання біологічних ресурсів суші" Наукової ради АН УРСР з проблеми біосфери забезпечити методичне керівництво та координацію науково-дослідних робіт на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду Української РСР, а також видання наукових праць. Цією ж постановою було визначено завдання ботанічного саду — збереження, вивчення та збагачення у спеціально створених умовах різних рослин з метою їх найефективнішого наукового, культурного і господарського використання.

Академічні ботанічні сади займаються фундаментальними дослідженнями рослин і водночас це місце масового відпочинку громадян, гостей міста. Університетські сади та сади інших вищих навчальних закладів є навчальною базою і науковою установою.

До функцій ботанічних садів входить мобілізація, вирощування і впровадження в культуру нових декоративних, пло-

дових, кормових, технічних, лікарських рослин; збереження рідкісних та зникаючих видів і розробка методів їх культури; охорона генофонду культурних і диких рослин; проведення біоекологічних, фізіологічних і цитологічних досліджень.

Наукова, просвітницька та практична діяльність ботанічних садів потребувала координації науково-дослідних робіт, методичного керівництва, видання наукових праць за результатами досліджень.

Початок об'єднанню зусиль з координації науково-дослідних робіт зональних ботанічних садів з проблеми інтродукції та акліматизації рослин було покладено організацією Ради ботанічних садів при Головному ботанічному саді АН СРСР.

У 1952 р. відбулася перша сесія Ради ботанічних садів СРСР, на якій було прийняте рішення про створення подібних рад у кожній республіці СРСР, у тому числі і в Україні. На цій сесії був присутній академік М.М. Гришко — перший голова Ради ботанічних садів України (РБСУ), засновник Ботанічного саду АН УРСР.

Зважаючи на те, що в тодішній Молдавії був лише один ботанічний сад, до новоствореної в Україні Ради приєднався і ботанічний сад АН Молдавії. (Рада ботанічних садів України і Молдавії функціонувала з 1952 до 1990 року.)

27 лютого 1953 р. вийшла постанова Президії АН СРСР за підписом Президента Академії наук СРСР академіка А.М. Несмеянова, в якій йшлося про організацію при Головному ботанічному саді АН СРСР Ради ботанічних садів для координування наукової діяльності ботанічних садів Академії наук СРСР і академії наук союзних республік. Було затверджено Положення про Раду ботанічних садів, склад та Бюро.

Головою Ради був обраний академік АН СРСР М.В. Цицин. До складу Ради ботанічних садів СРСР входило 20 представників від усіх ботанічних садів країни і серед них такі видатні вчені, як М.В. Культіасов, П.І. Лапін, М.О. Аврорін, Н.О. Базилевська, Ф.М. Русанов, Б.М. Козо-Полянський, К.А. Соболевська, В.М. Сукачов, П.М. Жуковський та ін. Україну представляв директор Ботанічного саду АН УРСР академік М.М. Гришко.

У 1959 р. на координаційній нараді ботанічних садів України з метою об'єднання зусиль цих установ для вирішення найголовніших завдань організовано наукову раду ботанічних садів України при Ботанічному саді АН України. На неї було покладено координацію планів наукової діяльності і вирішення загально-організаційних питань ботанічних садів. У зв'язку з цим Ботанічний сад було перейменовано на Центральний ботанічний сад Академії наук Української РСР. Крім того, з метою організації допомоги ботанічних садів виробничим організаціям у справі широкого впровадження в народне господарство цінних рослин було рекомендовано організувати в усіх обласних центрах Української РСР державні ботанічні сади, а в системі Міністерства сільського господарства — державне сортовипробування декоративних рослин в основних природних зонах.

1 листопада 1963 р. виходить нова постанова Президії АН СРСР, підписана Президентом АН СРСР М.В. Келдишем, у якій Раду ботанічних садів перейменовують на Раду ботанічних садів СРСР.

Координатором ботанічних садів України став Центральний республіканський ботанічний сад АН України, який здійснював науково-методичне керівництво діяльністю ботанічних садів Ук-

раїни шляхом організації координаційних нарад і конференцій.

Наукова рада з проблеми "Інтродукція та акліматизація рослин" офіційно заснована 1964 р. постановою Президії АН УРСР. У подальшому вона була перейменована на регіональну Раду ботанічних садів України і Молдавії. Базовою установою було визначено Центральний ботанічний сад АН України.

17 березня 1982 р. виходить постанова Президії АН УРСР про наукові ради Академії наук України з найважливіших проблем (напрямів) природних і суспільних наук.

Президія АН СРСР своєю постановою від 11 травня 1983 р. "Про склад Наукової ради з проблеми "Інтродукція та акліматизація рослин" знову визначає Центральний ботанічний сад головною установою, яка координує діяльність ботанічних садів і дендропарків України з вищеназваної проблеми.

10 січня 1989 р. Президія АН СРСР затверджує новий склад Наукової ради АН СРСР з проблеми "Інтродукція та акліматизація" на новий строк. У зв'язку з розпадом Радянського Союзу зі складу Ради ботанічних садів України і Молдавії вийшли ботанічні сади останньої. Проте Наукова рада, вона ж — Рада ботанічних садів України, і досі продовжує успішно функціонувати, будучи провідною установою з питань інтродукції та акліматизації, координуючи діяльність і об'єднуючи зусилля ботанічних садів, дендропарків та інших установ подібного профілю, які входять до складу Ради.

Наводимо витяг з Положення про Раду ботанічних садів України.

I. Мета і завдання Ради

1. Рада ботанічних садів України (РБСУ) при Відділенні загальної біології Академії наук України створюється для визначення головних напрямів науково-

дослідної діяльності ботанічних садів та дендропарків на території України в галузях: інтродукції та акліматизації рослин, збагачення рослинних ресурсів, охорони рослинного світу, екології, фізіології, промислової ботаніки, фітодизайну, будівництва, реконструкції ботанічних садів та парків. РБСУ також надає методичну допомогу і координує діяльність ботанічних садів та дендропарків. Водночас вона є науковою радою з проблеми "Інтродукція та акліматизація рослин" Академії наук України.

2. Рада ботанічних садів України:

2.1. Аналізує наслідки наукової діяльності ботанічних садів та дендропарків, а також узагальнює матеріали про найважливіші наукові досягнення ботсадів України.

2.2. Розробляє структуру мережі ботанічних садів і дендропарків та єдину систему наукової документації. Подас пропозиції до Президії АН України про створення та відкриття ботанічних садів.

2.3. Створює комісії для координації головних наукових напрямів діяльності ботанічних садів і дендропарків, впровадження в практику результатів найважливіших наукових досягнень.

2.4. Організує спільні наукові ботанічні експедиції та екскурсії з метою вивчення світової флори і планового залучення цінних рослин для інтродукції.

2.5. Координує роботу ботанічних садів і дендропарків України зі складення зведеного каталогу колекційних фондів цих установ із використанням ЕОМ, а також діяльність у галузі охорони рідкісних, зникаючих та ендемічних рослин.

2.6. Організовує довідково-інформаційну службу в системі ботанічних садів:

— складає бібліографію наукових праць співробітників ботанічних садів та дендропарків України;

— вирішує питання обміну науковими виданнями ботанічних садів і дендропарків України та США;

— проводить наукові конференції, школи-семінари працівників ботанічних садів і дендропарків з найбільш актуальних теоретичних та прикладних питань, сприяє публікації матеріалів цих конференцій;

— узагальнює та публікує в наукових журналах і науково-інформаційних виданнях найважливіші результати діяльності ботанічних садів і дендропарків;

— пропагує і висвітлює досягнення ботанічних садів і дендропарків у пресі, на телебаченні, по радіо, а також за допомогою інших засобів масової інформації;

— організовує підготовку видань зведених довідників про вітчизняні та зарубіжні ботанічні сади і дендропарки.

2.7. Висуває кандидатів у дійсні члени та члени-кореспонденти Національної академії наук України зі спеціальностей "ботаніка", "екологія", "фізіологія рослин". Рада ботанічних садів України контактує із зарубіжними ботанічними садами з метою розробки спільних програм і координації наукової діяльності.

II. Структура Ради ботанічних садів

1. До складу Ради на добровільній основі входять представники ботанічних садів та дендропарків, розташованих на території України, незалежно від їх відомчої підпорядкованості.

2. Персональний та кількісний склад Ради визначається та обирається конференцією представників ботанічних садів строком на 3 роки. У період між сесіями РБСУ її повсякденною діяльністю керує бюро, до складу якого входять представники ботанічних садів. Голова Ради ботанічних садів, його заступник та вчений секретар обираються членами Ради.

3. До структури Ради входять постійні комісії з основних напрямів науково-організаційної діяльності ботанічних садів:

вивчення рідкісних і зникаючих рослин;

теорія інтродукції та акліматизації рослин;

тропічні та субтропічні рослини;

онтогенез рослини;

нові рослини;

культурні рослини;

захист рослин;

промислова ботаніка;

квітникарство;

історія ботанічних садів;

екологія і фізіологія рослин;

дендрологія і паркознавство;

лікарські рослини;

біоіндикація рослин.

4. РБСУ проводить щорічні наукові тематичні сесії, зокрема з біорізноманіття, онтогенезу, реконструкції старовинних парків тощо.

5. На сесії Ради ботанічних садів визначається тематика наступного зібрання.

6. Друкованим органом Ради є щорічний збірник "Інтродукція рослин в Україні".

7. Рада ботанічних садів України налагоджує і підтримує контакти з зарубіжними ботанічними садами з метою опрацювання спільних програм і координації робіт з указаних вище напрямів.

8. Бюро Ради ботанічних садів функціонує у Києві при Національному ботанічному саді ім. М.М. Гришка НАН України, який фінансує організаційно-технічну діяльність бюро Ради і надає йому необхідне службове приміщення.

У розвитку основних напрямів проблеми "Інтродукція та акліматизація рослин" провідну роль відіграють вчені НБС, які очолюють 14 секцій Ради.

Координація наукових досліджень проводиться через організацію нарад, безпосередні консультації, впровадження результатів науково-дослідних робіт.

Щорічно скликаються сесії Ради ботанічних садів.

У 1985 р. відбулася спільна сесія Ради ботанічних садів України і Молдавії та Ради ботанічних садів СРСР, присвячена 50-річчю заснування Національного ботанічного саду АН УРСР, на тему "Підсумки інтродукції рослин в Україні".

У 1988 р. сесія Ради ботанічних садів України і Молдавії була присвячена проблемі рідкісних та зникаючих рослин і збереженню їх генофонду в ботанічних садах регіону.

Саме в цей час Рада ботанічних садів вносить пропозицію щодо створення мережі нових ботанічних садів в Україні, яку було включено до 10-річного плану комплексного розвитку зелених зон міст і селищ міського типу на 1981–1990 роки.

До 1989 р. Рада ботанічних садів України і Молдавії щорічно заслуховувала та обговорювала плани науково-дослідних робіт і звіти ботанічних садів і дендропарків України, водночас організовуючи виїзди в ботанічні сади і дендропарки для вирішення питань ведення робіт з ландшафтного проектування, різних організаційних питань, давала рекомендації щодо реконструкції і будівництва ботанічних садів, дендропарків і парків в Україні.

У 1989 р. відбулася сесія Ради ботанічних садів України і Молдавії, присвячена вкладу ботанічних садів у народне господарство і відкриттю Криворізького ботанічного саду.

З 1990 р. робота РБС була спрямована на надання консультацій ботанічним садам щодо планування науково-дослідних робіт, організації територій і ок-

ремих експозиційних ділянок, шефської допомоги, владнання непорозумінь між ботанічними садами (дендропарками) та місцевою владою тощо.

З 1992 р., крім вирішення важливих організаційних питань, проводяться щорічні тематичні сесії на базі ботанічних садів і дендропарків, зокрема тих, які мали достатньо напрацювань з теми сесії чи потребували вирішення нагальних наукових, методичних чи практичних питань.

У 1990 р. відбулася спільна сесія Ради ботанічних садів СРСР та Ради ботанічних садів України і Молдавії на тему "Рослинний світ: вивчення, охорона і раціональне використання".

Цього ж року проходить сесія Ради ботанічних садів України і Молдавії, присвячена 25-річчю Донецького ботанічного саду, — "Промислова ботаніка: стан і перспективи розвитку".

У 1991 р. відбувається сесія ботанічних садів України і Молдови на тему "Роль інтродукції в оптимізації середовища і збагаченні рослинних ресурсів України", а також Всесоюзна нарада з насінництва — "Репродуктивна біологія інтродукованих рослин", організована Радою ботанічних садів України і Молдови разом із Радою ботанічних садів СРСР. Це була остання об'єднана сесія ботанічних садів СРСР та ботанічних садів України.

У 1992 р. сесія Ради ботанічних садів України і Молдови була присвячена темі "Екологія і зелене будівництво", яка викликала великий інтерес учасників сесії у зв'язку з розширенням зеленого будівництва у містах і селищах.

Сесія Ради ботанічних садів, присвячена 200-річчю Краснокутського дендропарку, відбулася у 1993 р. Її тема: "Роль ботанічних садів і парків в інтродукції деревних і чагарникових видів рослин".

Цього ж року у дендропарку "Олександрія" у зв'язку з його 200-річчям було проведено сесію Ради ботанічних садів на тему "Паркові ландшафти: інтродукція, архітектурні та біолого-екологічні аспекти функціонування". Тема викликала зацікавлення у архітекторів, ландшафтників, паркобудівників, дизайнерів України, Росії, Молдови, Білорусі, Польщі. Між ученими-дендрологами, ландшафтними архітекторами різних країн установилися тісні творчі контакти, вони обмінюються досвідом, влаштовуючи семінари, наради з паркобудування та ландшафтною архітектурою.

На сесії Ради ботанічних садів, яка відбулася у 1994 р. у Національному ботанічному саду України, були розглянуті питання щодо стану та перспектив діяльності ботанічних садів і дендропарків, а також питання теорії і методів інтродукції рослин. На сесії обговорювалось тяжке економічне становище ботанічних садів у зв'язку з економічною скрутою в країні. Найважливішим завданням садів на той час було збереження колекцій. Взимку 1993—1994 років деякі ботанічні сади залишилися без опалення та електроенергії. Постраждали колекції рослин закритого ґрунту. Завдяки клопотанню бюро Ради ботанічних садів Кабінет Міністрів України прийняв рішення не відключати ботанічні сади від електромережі за будь-якої ситуації. Це дало змогу зберегти в ботанічних садах колекції рослин. Усі, хто виступав на сесії, наголошували на тому, що, незважаючи на скрутне становище ботанічних садів необхідно зберегти колекції — неоціненне багатство ботанічних садів, створене працею кількох поколінь ботаніків.

Фундаментальні дослідження ботанічних садів здійснюються з таких напрямів: теорія і методи інтродукції та акліматизації

рослин, пізнання закономірностей формо- і видоутворення, мінливості та спадковості, фізіології і біохімії інтродуцентів в онтогенетичному та філогенетичному аспектах. Вивчення цих закономірностей потрібно для розробки практичних рекомендацій щодо раціонального господарського використання рослинних ресурсів. Колекції ботанічних садів — це фундамент наукових досліджень. Отже, збереження і збагачення цих колекцій — основа основ діяльності ботанічних садів.

Було відмічено великі досягнення у справі впровадження наукових розробок введення в культуру нових високодекоративних деревних, чагарникових і трав'яних інтродуцентів та розширення асортименту рослин, що використовуються в озелененні міст і населених пунктів державного Нікітського ботанічного саду Академії аграрних наук, Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка і Донецького ботанічного саду АН України, ботанічного саду ім. ак. О.В. Фомина, Ужгородського, Харківського, Одеського ботанічних садів.

На сесії було також зазначено, що в Національному ботанічному саду вперше розроблено принципи створення і розміщення нових ботанічних садів і парків в обласних, промислових і рекреаційних центрах України, науково обґрунтовані рекомендації щодо ландшафтного будівництва садів, парків, лісопарків, а також теоретичні і прикладні аспекти створення загальноміських ботанічних садів і ландшафтного формування зелених насаджень.

Сесія Ради ботанічних садів, яка проходила в 1995 р. в Ялті, винесла на обговорення найактуальніше питання — про збереження біорізноманіття, що і було відображено в назві теми "Ботанічні сади як центри збереження біологічного

різноманіття". Ця проблема набуває нині загальнопланетарного характеру у зв'язку з розширенням масштабів господарської діяльності людини, що негативно впливає на структурно-функціональну єдність біосфери.

Сесія Ради ботанічних садів 1996 р. була присвячена 200-річчю дендропарку "Софіївка". Її тема — "Старовинні парки і проблеми їх збереження". У роботі сесії взяли участь ботаніки, ландшафтні архітектори, паркобудівники з багатьох країн колишнього СРСР, а також вчені з Польщі, Австрії, Чехії, Німеччини. Обговорювалися питання реконструкції старовинних парків і збереження їх як пам'яток ландшафтного мистецтва і центрів просвітницької діяльності.

Темою сесії, яка відбулася 1997 р. у дендропарку "Веселі Боковеньки", було "Збереження, збагачення та інвентаризація колекційних насаджень ботанічних садів і дендропарків". Йшлося, зокрема, про стан та перспективи розвитку унікального в степовій зоні старовинного дендропарку "Веселі Боковеньки". Сесія, власне, була науково-технічною нарадою спеціалістів-дендрологів, ботаніків, паркобудівників, завданням яких було допомогти дендропарку провести інвентаризацію, поновити його діяльність як центру рослинного різноманіття в степовій зоні, оцінити перспективи відновлення видового складу окремих ділянок, а також перспективи його подальшого функціонування.

Сесія Ради ботанічних садів (дендрозаповідник "Тростянець", 1998 р.) була присвячена темі "Наукові основи і шляхи збагачення флори України". Проаналізувавши стан наукової та виробничої діяльності дендропарку, учасники сесії зазначали, що найголовнішим завданням цієї установи, як і інших дендропарків і ботанічних садів, є система-

тичний аналіз видового складу, інвентаризація, вирощування, розмноження і репатріація рослин у природні фітоценози. Визначено й один з пріоритетних напрямів розширення колекцій — збагачення декоративних форм. Йшлося також про необхідність об'єднання зусиль ботанічних садів і дендропарків у справі організації експедиційних досліджень, можливості для проведення яких в останні роки дуже скоротились. На сесії було прийнято постанову про заснування всеукраїнського журналу "Інтродукція рослин", фінансування якого здійснюватиметься за рахунок найбільших ботсадів і дендропарків України.

Сесія 1999 р. (Кременецький ботанічний сад) була присвячена "Теоретичним і практичним засадам удосконалення структури колекцій рослин ботанічних садів і дендропарків". Обговорювалися питання відродження і реконструкції Кременецького ботсаду — одного з найстаріших ботанічних садів України. Було розроблено поетапну схему розвитку цього ботанічного саду. Визначено, що основним має бути ландшафтний принцип побудови саду. Кременецький ботанічний сад має бути історико-ботанічною установою і центром збереження регіонального видового різноманіття. Роботу з відтворення видового складу ботанічного саду рекомендувалося розпочати з основної (історичної) території площею 4,5 га. На сесії були присутні представники обласної і міської держадміністрацій, котрі підтримали постанову сесії, яка визначила, що збереження і реконструкція ботанічного саду в Кременці, заснованого 1806 р. відомим вченим-ботаніком В. Бессером — найважливіше завдання місцевої громадськості, міської, районної держадміністрацій і Ради ботанічних садів України.

Сесія Ради ботанічних садів, що відбулася 2000 р. на базі Полтавського сільськогосподарського інституту, була присвячена стратегії і тактиці збереження рідкісних і зникаючих видів рослин у ботанічних садах і дендропарках України. Негативні глобальні зміни в природі, які відбуваються під впливом людської діяльності, призводять до катастрофічного скорочення кількості видів світової флори. За цих умов ботанічні сади, що мають багаті колекції живих рослин, набувають функції збереження генофонду, в тому числі рідкісних і зникаючих видів. Було визначено роль кожного ботанічного саду у збереженні певних видів рослин у відповідних регіонах України. На основі аналізу списків видового складу рідкісних і зникаючих видів у ботанічних садах було одержано повну картину стану колекцій рідкісних видів і сплановано подальшу роботу з їх збереження та збагачення в кожному регіоні України.

На сесії обрано новий склад бюро і голову Ради. Втретє Раду ботанічних садів очолила член-кореспондент НАН України Т.М. Черевченко.

До складу бюро ввійшли: О.О. Альохін, П.Є. Булах, Л.І. Буюн, О.З. Глухов, Е.А. Головка, О.М. Горелов, В.М. Єжов, О.І. Зарубенко, Г.С. Захаров, В.В. Капустян, С.В. Клименко, І.С. Косенко, З.В. Комір, С.І. Кузнецов, В.В. Кучеревський, А.П. Лебеда, А.Ю. Мазур, В.І. Мельник, Л.П. Мордатенко, П.А. Мороз, Г.М. Музичук, В.М. Остапко, Д.Б. Рахметов, В.Н. Самородов, В.Г. Собко, Н.М. Трофименко, М.І. Шумик.

Сесія РБС, яка відбулася у 2001 р. у Біосферному заповіднику "Асканія-Нова" ім. Ф.Є. Фальц-Фейна, розглянула "Стан та перспективи збереження біорізноманіття рослин у степовій зоні України". Йшлося про сучасний стан, тен-

денції змін та шляхи збереження біологічного різноманіття степової зони України. Представники провідних ботанічних садів – НБС НАН України, Нікітського ботанічного саду – Національного наукового центру УААН, Донецького та Криворізького ботанічних садів розповіли про результати і перспективи досліджень щодо вивчення і збереження біорізноманіття степів у різних регіонах України. Доповідачі наголошували на необхідності охорони, збереженні різноманіття, формування Національної екологічної мережі. Директор Біосферного заповідника "Асканія-Нова" В.С. Гавриленко розповів про роботу заповідника у південному степовому регіоні України.

У 2002 р. відбулася сесія Ради ботанічних садів, присвячена 135-річчю ботанічного саду Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова. Темою сесії була "Роль ботанічних садів у зеленому будівництві міст, курортних та рекреаційних зон". Йшлося про актуальні питання озеленення, формування стійких зелених насаджень в урбаноекосистемах, створення рекреаційних зон, використання колекцій ботанічних садів як невичерпного джерела асортименту рослин для озеленення. Окремо наголошувалося на значенні колекцій регіональної природної флори, а також обговорювалися принципи охорони *ex situ* рідкісних видів рослин.

Нині склалися певні тенденції і специфіка діяльності ботанічних садів в умовах сучасного антропогенного навантаження, виникнення трансформованих територій у зв'язку з бурхливим розвитком промисловості та урбанізацією.

Донецький та Криворізький ботанічні сади НАН України відіграють провідну роль у формуванні принципів

озеленення великих промислових міст, якими є Донецьк і Кривий Ріг. У цих садах розроблено рекомендації щодо освоєння трансформованих територій, підібрано асортимент рослин, придатних для вирощування у складних екологічних умовах.

Роль інтродукції у справі збереження біорізноманіття активно обговорюється останнім часом, при цьому поряд з охороною різноманіття рослин в їх природному середовищі належна увага приділяється охороні рослин *ex situ*.

В умовах інтродукції ми маємо можливість детально і дуже диференційовано вивчати рослини, зокрема проводити аналіз їхніх фізіологічних параметрів, а також детальний морфоструктурний аналіз. Не можна реально розраховувати в умовах інтродукції одержати точні дані щодо біологічних характеристик видів рослин, але поряд із детальним вивченням біології видів у природному середовищі і порівнянням з їх біологією в умовах інтродукції ми маємо змогу одержати важливі фактичні дані. В умовах інтродукції можливо збереження значної кількості видів рослин, які ми з різних причин можемо втратити в природі.

Саме це завдання успішно вирішують ботанічні сади України, і серед них Національний ботанічний сад НАН України – головна установа в Раді садів України, яка координує діяльність 28 ботанічних садів, 11 дендропарків, а саме:

ботанічні сади НАН України: Донецький і Криворізький;

Нікітський ботанічний сад – Національний науковий центр Академії аграрних наук України;

Ботанічний сад Українського науково-дослідного інституту лісового господарства (Харків);

ботанічні сади держуніверситетів:

Київського, Дніпропетровського, Харківського, Львівського, Одеського, Ужгородського, Чернівецького, Івано-Франківського, Луцького, Сімферопольського;

ботанічні сади сільськогосподарських вищих навчальних закладів: Житомирського, Київського, Харківського, Вінницького, Херсонського, Кам'янець-Подільського;

ботанічні сади педагогічних вищих навчальних закладів: Полтавського, Ніжинського, Тернопільського, Черкаського, Сумського;

Запорізький міський дитячий ботанічний сад;

Кременецький ботанічний сад Міністерства екології та природних ресурсів; дендропарки Національної академії наук України: "Софіївка", "Олександрія", "Тростянець";

дендропарки Української академії аграрних наук: Біосферний заповідник "Асканія-Нова", "Устимівка", Краснокутський державний дендропарк, Тернопільське НВО "Еліта";

інші ботанічні сади та дендропарки — 4.

Ботанічні сади України не залишаються осторонь головних напрямів стратегії світового співтовариства ботанічних садів, основним завданням яких є збереження біологічного різноманіття як ключової якості біосфери, що забезпечує її стабільність.

Ботанічні сади і дендропарки зі своїми багатими колекціями живих рослин, мають унікальні можливості для популяризації знань щодо ролі рослинного світу в біосфері, необхідності збереження і пошуку шляхів використання рослинних ресурсів. Велику увагу при цьому слід приділити інформації про місцеві рослинні ресурси і проблемам охорони рослин.

Т.М. ЧЕРЕВЧЕНКО,
член-кореспондент НАН України,
професор, голова Ради
ботанічних садів України

С.В. КЛИМЕНКО,
доктор біологічних наук,
заступник Голови Ради
ботанічних садів України